

Araştırma Makalesi

Yabancılara Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisi: Otantik Materyal Olarak TRT Dinle ve Radyo Tiyatroları

Listening Skills in Teaching Turkish to Foreigners: TRT Dinle and Radio Dramas as Authentic Materials

Research Article

Mehmet MİÇOOĞULLARI*¹

Karamanoğlu Mehmetbey
Uluslararası Eğitim
Araştırmaları Dergisi

Eylül, 2021
Cilt 3, Özel Sayı 1
Sayfalar: 14-21
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Sorumlu Yazar

Özet

Yabancı dil öğretiminde amaç, öğrencinin ana dilinde yaptığı her türlü dilsel beceriyi, hedef dilde de gerçekleştirebilmesini sağlamaktır. Yapılacak her türlü etkinlik de öğrencinin hedef dile dönük gelişimini desteklemelidir. Bu bağlamda Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından hazırlanan "TRT Dinle" uygulamasının yabancılara Türkçe öğretimine yönelik alternatif yardımcı materyaller sunabileceği ve hedef dile dönük yetilerin pekiştirilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle radyo tiyatrolarından nasıl faydalanabileceği ele alınmıştır. Fişleme tekniğinin kullanıldığı bu çalışmanın birinci bölümünde yabancılara dil eğitiminde kullanılacak otantik materyaller hakkında bilgi verilmiş, ardından dil eğitimine katkı sunabileceği düşünülen radyo tiyatrolarının nitelikleri üzerinde durulmuştur. Uygulamanın dil yetilerine katkı sağlayabileceği, metinlerin süreç içerisinde öğrenciyi zaman-mekân sınırlılığından kurtarabileceği, kendi öğrenme hızını ayarlayabilmesi yönüyle bilişsel ve psikolojik açıdan öğrenciyi destekleyebileceği ve öğretici koordinesinde yapılacak planlama ile grup çalışmalarında da işlevsel olabileceği gibi süre açısından metinlerin yeniden düzenlenmesi hâlinde hedef kitle tarafından daha fazla talep görebileceği de tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dinleme becerisi, otantik materyal, radyo tiyatrosu, TRT Dinle uygulaması.

Abstract

In this context, it is thought that the "TRT Dinle" application, prepared by the TRT, can offer alternative supplementary materials for teaching Turkish to foreigners and contribute to the reinforcement of target language skills. In the first part of this study, in which the filming technique was used, information was given to foreigners about authentic materials that can be used in language education, and then the qualities of radio theaters, which are thought to contribute to language education were emphasized. It is thought that the application can contribute to language skills and that the texts can save the learner from time-space limitations in the process. It has been determined that it can support the learner cognitively and psychologically in terms of adjusting its own learning speed, it can be functional in group work with the planning to be made under the coordination of the instructor, it can be more demanded by the target audience if the texts are rearranged in terms of time.

Keywords: Authentic material, listening skill, radio drama, TRT Dinle application.

International Journal of
Karamanoğlu Mehmetbey
Educational Research

Eylül, 2021
Volume 3, Special Issue 1
Pages: 14-21
<http://dergipark.gov.tr/ukmead>

* Corresponding author

¹ Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Bölümü m2mehmetmico@gmail.com

GİRİŞ

Dil edinimi sürecinde öğrencilerin sözlü iletişim kurabilmesi, hayati önem taşımaktadır. Çünkü bir dil, iletişim kurmadan öğrenilemez. İletişim, bir sözcüğün telaffuzundan hedef dilin cümle yapısına hâkim olana değin geçecek sürede en öncelikli gereksinimdir. Yüz yüze kurulacak iletişimin yanı sıra zaman-mekân sınırlandırmasına takılmadan öğrenci, hedef dile dönük alternatif kaynakları da işe koşma hürriyetine sahip olmalıdır. Bu amaçla yapılacak her türlü girişimin öğrenci açısından hedef dil ediniminde daha da kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir.

Yabancı dil öğretiminde temel amaç, öğrencinin ana dilinde yapabildiği her türlü etkinliği hedef dile de uyarlayıp gerçekleştirmesini sağlamaktır. Bu anlamda dil öğreniminde önemli bir yer tutan temel dil becerileri ve becerilerin edinilme süreçleri, hedef dile dönük kazanımların sağlanabilmesi açısından oldukça değerlidir. İlgili tespit bağlamında belli bir plan ve program dâhilinde yürütülebilecek her türlü etkinliğin dil öğrenim sürecine katkısı göz ardı edilemez. Kazanılması gereken dil becerilerinden özellikle dinleme yetisi, kazanılan ilk beceri ve diğer tüm becerilerin temelinde olması sebebiyle ayrıca bir öneme de sahiptir.

Anlamaya dayalı gerçekleşen dinleme eğitimi, -küçük yaşlardan başlamak şartıyla- bir plan dâhilinde sistemli bir şekilde uygulanmalı ve yeti geliştirilmelidir. İlgili becerinin geliştirilmesi ve becerinin alışkanlık hâline gelmesi, aile tarafından verilecek eğitim ile yakından ilişkilidir (Kemiksiz, 2015). Temel eğitimi ailede verilmesi gereken dinleme yetisinin geliştirilmesi, sürece yayılacak destekleyici girişimlerin etkililiğine bağlıdır. Süreç dâhilinde dinleme yetisi kazandırılıp geliştirilirken diğer dil becerilerine dönük gelişim katmanları da birbirini izler nitelikte olmalıdır.

Dinleme becerisi, birçok araştırmacıya göre dört temel dil becerisi içinde en zor gelişeni olmasına karşın geliştirilebilir bir dil becerisi olarak da görülen dinleme/izleme yetisi (Cihangir, 2004; Epçaçan, 2013; Tabak & Göçer, 2014; Kemiksiz, 2015), eğitim-öğretim sürecinde en çok ders kitapları aracılığı ile yürütülür. Söz konusu materyaller, sürecin başından sonuna, dinleme öncesi, dinleme sırası ve dinleme sonrasında yapılacak etkinlikler ile öğrenciyi amaçlanan hedeflere ulaştırma konusunda birer araçtır. Süreçsel bazda kullanılacak ders kitaplarının ve ders kitaplarını destekleyen yardımcı kaynak/materyallerin de niteliği ve çeşitliliği, süreci olumlu etkileyecek araçlardır. Alana özgü hazırlanmış ders kitaplarının yanı sıra süreçte etkinlik kitaplarının, sözlüklerin, görsel kaynakların, ses kayıtlarının önemi yadsınamaz. Dil öğretiminde materyaller çeşitlendikçe öğrenci daha fazla uyarana maruz kalır. Bu durum da dil öğretimini olumlu yönde etkileyecek unsurlardan biridir. Örneğin Yunus Emre Enstitüsü tarafınca hazırlanan ve kullanılan ders kitaplarının ve yardımcı materyallerin yanı sıra 2019 yılında hazırlanmış olduğu Anadolu Hikâyeleri dizisi de ilgili durum için bir örnektir (Miçooğulları, 2020).

Araştırmanın amacı ve önemi

Dil ediniminde birçok materyal işe koşulabilir. Ders kitapları, görsel-işitsel materyaller, otantik materyaller (her türlü şarkı, dergi, gazete yazısı, televizyon programı, kitap/kitapçık, bilet, edebî metin, genel ağ sayfaları vb. dokümanlar) gibi araçlar süreci yönlendiren ana paydaşlardır (Miçooğulları, 2020). Ancak yabancılara dil öğretiminde/öğreniminde başat materyal, ders kitaplarıdır. Bu yönüyle kurumlar tarafından hazırlanan ve/veya kullanılan ders kitapları içerik anlamında donanımlı olmalı, beceri aktarımında/ediniminde öğreticiyi de öğrenciyi de yönlendirmelidir. Nitelikli ders kitapları, sahip oldukları içeriklerle sürecin her iki taraf için de olumlu yürütülmesinde kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olmalıdır. Süreç sonunda öğrenciye bütün yetilerin kazandırılması amaçlandığı için alana yönelik hazırlanmış ders kitaplarında dört temel dil becerisine eşit derecede önem verilmelidir. Bu tespit, ders kitaplarının niteliğini arttıracak en önemli husustur.

Dinleme becerisinin birçok süreç ve aşamayı içinde barındırması; eğitim sürecinde ve alan ile ilintili hazırlanmış ders kitaplarının söz konusu beceriyi gerekli ilgiyi göstermemesi (Özbal & Genç, 2019), sürecin ilerlemesi hususunda öğrenciye olumsuz yansiyabilir. Bu bakış açısı, dinleme becerisine ve geliştirilmesine dönük hazırlanmış ders kitaplarına alternatif yardımcı materyallerin varlığını sorgulamıştır. Doğan (2014) ve Tanrıku & Çelik (2019) broşürleri, Tahir (2019) dinleme becerisinin geliştirilmesinde podcast dosyalarını, Miçooğulları (2020) Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan yardımcı materyal niteliğindeki Anadolu Hikâyeleri dizisini, Gündüz (2020) ise araba arkası yazıları otantik malzeme olarak incelemiştir. Bu çalışma ile dinleme becerisi temelli diğer dil becerilerini de olumlu etkileyebilecek radyo tiyatroları üzerinde durulmuş ve otantik materyal olarak radyo tiyatrosu metinlerini tanıtmak ve alana uygun kullanılabilirliğini değerlendirmek amaçlanmıştır.

Çalışma, aşağıda yer alan üç soru üzerine kurgulanmıştır:

1. Uygulamadan yabancılara Türkçe öğretiminde nasıl istifade edilebilir?
2. Uygulamada yer alan radyo tiyatroları metinleri ne tür özelliklere sahiptir?
3. Uygulamadan temin edilecek radyo tiyatro metinleri, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere otantik materyal olarak kullanılabilir mi?

İlgili çalışma, başta ders kitapları olmak üzere dil edinimi sürecini olumlu yönde destekleyeceği düşünülen otantik materyallerin daha çok dikkat çekmesi yönüyle önemli görülmektedir. Belirlenecek farklı otantik materyallerin nitelikleri üzerinden alana dönük katkıların tespiti ve bu tespitlerin akademik yayınlara dönüştürülmesi, alanın istifadesine sunulması açısından da ayrıca değerli görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Radyo tiyatroları, TRT Dinle uygulaması üzerinde kategoriler şeklinde düzenlenmiştir. Her bir kategori, fişleme tekniği ile sınıflandırılmıştır. Fişleme tekniği uygulanan çalışmada kategoriler, tür ve süre olarak ele alınmış ardından metinler, sahip oldukları özellikler neticesinde yabancılar Türkçe öğretiminde kullanılabilirliklerine göre değerlendirilmiştir.

Çalışma Materyali

Sürekli güncellenen TRT Dinle uygulaması, sahip olduğu zengin arşivi ile kendini yenilemektedir. Çalışmada incelenen materyaller, uygulama bünyesinde yer alan, altı kategori şeklinde düzenlenmiş seksen beş adet metinden oluşmaktadır.

Uygulanan Öğretim Programlarında Dinleme Becerisinin Yeri ve Nitelikleri

Ana dili ve ikinci dil eğitiminde bütün dil becerileri -dinleme, konuşma, okuma ve yazma yetileri- süreç içerisinde kazanılan ve olgunlaşan becerilerdir. Ancak -okul öncesi dönemden ileriki dönemleri kapsayacak şekilde- çocuk, ana dilinde okuma ve yazma becerilerini henüz kazanmadığı için yabancı dil eğitiminin dinleme ve konuşma becerileri ile yürütülmesi gerekir (Kara, 2004). Öncelikle dinleme yetisini detaylı bir biçimde ele alan Türkçe dersi öğretim programına ve sonrasında yabancılar Türkçe eğitimi veren kurumların söz konusu beceriye ilişkin önermelerine değinmek önemlidir. Beceri ile ilgili öğretim programında 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda dil becerilerinin (dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin) geliştirilmesi, okuduğu- dinlediği/izlediği metin/görsel/sesten hareketle hem söz varlığını zenginleştirmelerinin hem de dil zevki ve şuuruna ulaşmalarının; bir yandan duygu ve düşünce dünyalarının geliştirmesi gibi kazanımlar yer almaktadır (MEB, 2019).

MEB tarafından 2019 yılında güncellenen öğretim programında bağımsız okuma ve yazma için gerekli ilk adımın dinleme eğitimi çalışmaları ile başlaması tesadüfi olamaz. Programda ilgili yeti için dinleme eğitiminin -ilk harfin öğretimine geçmeden- ilk okuma-yazma öğretiminin başında tamamlanması; doğal ve/veya yapay ses kaynaklarından elde edilen seslerin harflerden önce verilmesi; duyulan sesleri tanıma, ayırt ve taklit etme çalışmalarının yapılması; dinleme eğitime dönük uygulanacak çalışmaların ses-harf ilişkisine bağlı doğru bir seslendirme için nitelikli olması gerektiği (MEB, 2019) ifadeleri yer almaktadır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere bir dil öğretiminin temel yetisi dinleme/izleme becerisidir.

Programda ders kitaplarına alınacak metinlerin nitelikleri arasında da dinleme/izleme metinlerin varlığı ve ilgili yeti alanına uygun metinlerin seçiminde dikkat edilmesi gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler arasında alanda kabul görmüş yazarlardan ve eserlerinden edebî ve kültürel değer taşıyan metinlerin tercih edilmesi, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirecek nitelikli metinlerin seçimi (MEB, 2019) gibi maddeler yer almaktadır.

Program bünyesinde yer alan metin sayısı ve türlerine ilişkin belirlenmiş esaslar da bulunmaktadır. Esaslar içerisinde bütün sınıf düzeylerinde sekiz (8) tema ile her temaya yönelik dört (4) metnin kullanılması; metinlerden üçünün okuma, birinin dinleme/izleme metni olması (MEB, 2019) özellikle belirtilmiştir. "Birinci sınıfın birinci döneminde on altı dinleme/izleme metnine ve 2. döneminde on iki okuma ile dört dinleme/izleme metnine yer verilirken 1. sınıfın 2. döneminde kullanılacak toplam dört dinleme/izleme metninden ikisinin hikâye edici, birinin bilgilendirici ve birinin şiir türünde seçilmesi tavsiye edilmiştir. Ayrıca ilk okuma sürecinde dil gelişimini hızlandırabilmek amacıyla şiir dışında bilmece, mâni, ninni, tekerleme, sayımaca gibi türlerin de kullanılabileceği (MEB, 2019) oldukça dikkate değerdir. Söz konusu esaslar, dinleme/izleme yetisinin gelişmesine yönelik temel adımlarındandır.

Örgün eğitim kurumlarında kullanılmak üzere bakanlık tarafından son şekli 2019 yılında verilen öğretim programına benzer bir kaynağın yaygın eğitim anlayışını benimsemiş yabancılar Türkçe eğitimi alanında hizmet veren kurumlarca hazırlanmamış olması büyük bir eksiklik. Nitekim Türk Maarif Vakfı (TMV) girişimi ile hazırlanıp Nisan 2020 yılında basılan ve hedef alanın istifadesine sunulan söz konusu program, alan ile ilgili en büyük eksikliği -şimdilik- gidermiş benzemektedir.

TMV tarafından yabancılar Türkçe öğretimine yönelik hazırlanan öğretim programında dinleme/izleme becerisi oldukça geniş yer tutmaktadır. Türkçe öğrencilerine yönelik "dinleme/izleme ve okuma yoluyla Türkçe anlama becerilerini geliştirmek, Türkçeyi dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini bütüncül bir şekilde ve kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarını sağlamak" gibi becerileri geliştirmeleri amaçlanmıştır (TMV, 2020). Türkçe dersi öğretim programında olduğu gibi, yabancılar yönelik hazırlanmış öğretim programında da bağımsız okuma ve yazma evresine geçişin ilk aşaması olan okuma-yazmaya hazırlık evresi yine dinleme eğitimi çalışmaları ile başlar (TMV, 2020).

Tablo 1.

Dinleme Becerisine Yönelik Kazanım Dağılım Çizelgesi (TMV, 2020)

Dil Becerisi	Dil Seviyesi					Toplam Kazanım Sayısı
Dinleme	A1	A2	B1	B2	C1	
	42	55	60	45	45	247

Seviye ve becerilere göre kazanımların belirlenmesinde "Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metnindeki Seviyelere Göre Yeterlik Tanımları" (CEFR, 2001) esas alınan programda kazanımlar incelendiğinde dinleme yetisine ilişkin A1 seviyesine yönelik 42, A2

seviyesine yönelik 55, B1 seviyesine yönelik 60, B2 seviyesine yönelik 45 ve C1 seviyesine yönelik 45 olmak üzere toplam 247 kazanım belirlenmiştir (TMV, 2020).

TMV tarafından hedef alana yönelik hazırlanan öğretim programında dinleme becerisine yönelik öğrenme-öğretme uygulamaları önerilmiştir. Söz konusu yetinin, öğrencilere kazandırılması amacıyla öğrencilerin dinledikleri metinle resimleri eşleştirme, sesleri ayırt etme, metinlerdeki kişilerin amaç ve iletişim niyetlerini anlayabilme, dinleme ve bir eylemi tamamlama (dinle ve resim yap/çiz/doğru sıraya koy/yanlış belirle/işaretle), ilgisiz bilgiyi çıkarma, doğru/yanlış etkinlikleri, detayları ayırt edebilme türü, ayrıntıları fark etme, soru ve cevap gibi birtakım uygulayıcı yöntem ve tekniklere de yer verilmiştir (TMV, 2020).

Otantik Materyaller Üzerine Bir Değerlendirme

Otantik materyaller; öğretim amacıyla hazırlanmamış, görsel, görsel-ışitsel ve/veya yazılı türde olup hedef dilin sınıf ortamına aktarılmasına katkı sağlayan ve her yaş grubu ile seviyesine uygun araçlardır. Otantik materyallerin dil öğretimi üzerinde pek çok faydası bulunmaktadır. Bachman ve Palmer (akt. Çelik, 2018) otantik materyallerin dil öğretimi yaşam ile bütünleştiğini, sınıf içi süreci olumlu yönde etkilediğini, öğrencileri güdüleyip sürece olan etkileşimlerini arttırdığını ve öğrenici özerkliğini sağladığını ifade eder. Ayrıca işe koşulacak otantik materyallerin kazanımlara, sınıf iklimine, ders sürecine, ilgi ve isteklere uygun ve ekonomik olmalıdır. Kaldı ki otantik materyaller aracılığıyla dil öğretiminin esas amacı olan hedef dile yönelik dil becerilerini kazanmada ve aktarmada en az bu amaca uygun hazırlanmış ders kitapları ile aynı derecede önemli olduğu görülür.

Öğretici koordinesinde sınıf ortamına getirilen, hedef dile dönük kullanılan/kullanılacak otantik materyallerin öğrencilerin hazırbulunuşluklarına ve seviyelerine uygun nitelikte olması da son derece önemlidir. İhtiyaçlara göre belirlenmiş, öğrencinin ilgisini çekecek ve onu güdüleyecek bir dil öğretim sürecine katkı sunması beklenirken seviyeye uygun olmayan, ilgi çekmeyen otantik materyaller süreci tersi bir şekilde de etkileyebilir. Gerekli ve öncelikli niteliklere sahip olmayan otantik materyaller, öğrencinin motivasyonunu olumsuz etkileyebilir, kendini sorgulatabilir, yetersiz olduğuna inandırabilir, zaman kaybına neden olabilir.

Alanyazıda yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması tavsiye edilen otantik materyallere dönük çalışmalar da mevcuttur. Söz gelimi Burhan Akpınar'ın (2004) "Konuşulan, Otantik Bir Dil Kaynağı Olarak Televizyon Reklamlarının Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılması" başlıklı çalışması, Doğan'ın (2014) "Yabancılara Türkçe Kelime Öğretiminde Market Broşürlerinden Yararlanma" adlı eseri, Mutlu & Süğümlü'nün (2018) "Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Reklam Filmlerinin Farklı Beceri ve Seviyelerde Kullanımı" başlığını taşıyan çalışması, Tanrikulu & Çelik (2019) tarafından yayımlanan "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Broşürlerin Kültür Aktarımında Kullanımı" ile Gündüz (2020) tarafından kaleme alınan "Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Otantik Malzeme: Araba Arkası Yazıları" başlıklı çalışmalar, konu alanına uygun tespit ve önerilerde bulunan önemli materyallerdir.

TRT Dinle Uygulaması ve Radyo Tiyatrosu Hakkında

İçeriği TRT tarafından hazırlanan ve kullanıma sunulan uygulama, içeriğe erişme, içeriği görüntüleme ve/veya dinlemeye yönelik bir çevrim içi hizmettir. Uygulama, hesap ayarları aracılığıyla ad ve elektronik posta adresi aracılığıyla belirlenen şifre ile kullanılabilir hâle gelmektedir. Uygulama ana sayfası, "Anasayfa", "Radyo", "Keşfet" ile "Kütüphane" alt sekmelerden oluşmaktadır. Ana sayfa ekranında "Öne Çıkanlar", "Son Dinlediklerin", "Senin İçin", "Moduna Göre Dinle", "Türkçe Pop Yansımaları", "Türkülerden Seçmeler", "Anadolu Rock Esentileri", "Türlerine Göre Radyo Tiyatroları", "Zaman Yolculuğu", "Makam Seçkileri", "Radyo 1 Programları", "Arabesk", "Klasik Müziğe Yolculuk", -coğrafi bölgelerden- "Türküler", "TRT Türkü Programları", "Sesli Kitaplar", "Enerjini At", "İz Bırakan Bestekarlar", "TRT Arşiv" gibi alt içeriklerden oluşmaktadır.

Uygulamanın "Radyo" alt sekmesinde TRT FM, TRT Türkü, Radyo 1, TRT Nağme, Radyo 3, TRT Radyo Haber, TRT Radyo Kürdi, TRT World, TRT Arabi, TRT 2, TRT Müzik, Antalya Radyosu, Çukurova Radyosu, GAP Radyosu, Trabzon Radyosu ile Erzurum Radyosu, Türkiye'nin Sesi Radyosu ve Memleketim FM yayınlarına ulaşılabilmektedir.

Uygulamanın "Keşfet" sekmesinde bir arama çubuğu yer almaktadır. Kullanıcı anahtar kelimeleri girerek ya da sekme bünyesinde yer alan "Türler" alt sekmesinde açılan pencerelerden dilediği içeriğe ulaşabilmektedir.

Uygulamanın "Kütüphane" alt sekmesinde "Müzik" ile "Podcast" alt başlıkları yer almaktadır. "Müzik" alt başlığında "Çalma Listeleri", "Favoriler" ile "Türler" başlıkları yer alırken "Podcast" başlığında ise "Programlar", "Yarıda Kalanlar", "İndirilenler", "Son Bölümler" ile "Favoriler" sekmeleri yer almaktadır. İlgili alt sekme, kullanıcının beğendiği ve/veya takip ettiği içeriği rahatlıkla kaydetmesine ve takip etmesine olanak sağlayan bir çeşit aracı rolündedir. Uygulamada yer alan içerikler, sağlayıcılar tarafından belirli zaman aralıklarıyla yenilenmektedir. Sürekli güncellenen içerik yapısı ile uygulamada takip edilen bir ürüne, arama çubuğundan istenilen zamanda ulaşılabilmektedir.

Radyo tiyatroları, eserlerin tiyatro metinlerine dönüştürülmesi veya yazılmış tiyatro metinlerinin seslendirilmesine dayanan, radyolarda yayımlanan bir radyo programı türüdür. Karadağ (1976), radyo tiyatrolarının amacını tiyatroya özgü düşünce, sanat ve kültürün çağdaş bir görüşle insanı ele alan, onu çok yanlı eleştiren, niteliklerini yansıtan, düşkünlüklerini belirten ve ülke düzeyine yayılmasına yardımcı olan bir tür, olduğunu belirtmiştir.

Lord Asa Briggs, 16 Şubat 1923'te Shakespeare'in klasiklerinden bazılarının British Broadcasting Corporation (BBC) aracılığıyla yayımlandığını söylese de literatürde Richard Hugs'un "A Comedy of Danger" adlı 15 Ocak 1924'te yayımlanan oyununun ilk radyo oyunu olduğu kabul edilmektedir (Crook'tan akt. Cankaya, 2011). Türkiye'de ilk radyo tiyatroları 1950'li yıllarda İstanbul Radyosunda yayımlanmıştır. Türkiye'de ilk radyo oyunu yazarları arasında Ekrem Reşit Rey, Behçet Necatigil, Haldun Taner (URL1, 2020) gibi isimler yer almaktadır. TRT Radyo'da ise 1980'lerde "Radyo Tiyatrosu" ve "Arkası Yarın" gibi tiyatro programları yayımlanmıştır. Sabahları yayımlanan "Arkası Yarın" adlı radyo programı haftanın beş günü bir hikâyeyi işler, hikâyenin en can alıcı anında "arkası yarın" denilerek sona erdirilirdi (URL2). Radyo tiyatrosu, 1960'lı yıllardan itibaren farklı adlandırmalarla -Perde Arkası, Devamı Yarın, Mikrofondaki Tiyatro, Pazar Tiyatrosu, Tatil Tiyatrosu, Sahneden Mikrofonu yayımlanmıştır.

TRT Dinle Radyo Tiyatroları

Uygulamada radyo tiyatrosu başlığı altında

- Dram türünde 28,
- Aile türünde 8,
- Polisiye türünde 20,
- Macera türünde 7,
- Romantik türde 18 ve
- Komedi türünde 4 metin yer almaktadır.

Sürekli güncellenen ve yeni eser örneklerine de yer verilen uygulama üzerinde radyo tiyatroları, türlerine göre sınıflandırılmıştır. Uygulama bünyesinde yer alan içerikler, altı kategoriye ayrılmıştır: dram, aile, polisiye, macera, romantik ve komedi. Uygulamada yer alan yerli ve yabancı tüm eserler, sanatçıların seslendirmeleri ile hayat bulmuştur.

Uygulamada yer alan radyo tiyatro metinleri; ilgili kategori eşliğinde eser adı, süresi ile türü şeklinde kategorize edilmiş ve yorumlanmıştır. Tasnif sonrası ise tüm kategorilerin içerik sayıları, metinlerin en uzun ve en kısa örnekleri ayrıca aktarılmıştır.

a. Dram Türündeki Radyo Tiyatroları:

"Baba (55:13/Yabancı), Baharı Beklerken (01:02:00/Yerli), Ana (44:34/Yerli), Babayiğit (01:01:08/Yabancı), Beklenen Misafirler (45:49/Yabancı), Bir Posta Müvezzi (50:53/Yerli), Bulunmaz Uşak (50:12/Yabancı), Büyük Uyku (01:00:08/Yerli), Çınar (57:58/Yerli), Göçük (57:47/Yerli), Gülsüm (01:01:29/Yerli), Gün Doğmayınca (51:27/Yerli), Hiç Kimsenin Oğlu (51:10/Yabancı), İkinci Balayı (59:50/Yerli), İstasyon Şefi (56:24/Yabancı), Hayat Bir Rüya'dır (55:26/Yabancı), Biz Üç Arkadaştık (53:34/Yabancı), Bernarda Alba'nın Evi (01:09:20/Yabancı), Merdiven (54:30/Yerli), Öldürdüğüm Adam (41:12/Yabancı), Pazartesiden Önce (48:40/Yabancı), Kunduracının Evi (01:01:09/Yabancı), Ruy Blas (59:34/Yabancı), Setubal Dalgaları (42:57/Yabancı), Taşınamayacak Günah (58:05/Yerli), Sokaktan Gelen Adam (45:14/Yabancı), Yağmurdan Sonra Bulanık Ayın Öyküleri (55:23/Yabancı), Yaşamayı Öğreten Adam (51:41/Yabancı)."

Türler arasında en çok örneğe dram türünde rastlanmıştır. Erişim tarihleri içerisinde dram türünde olan yirmi sekiz (28) radyo tiyatrosu metni tespit edilmiştir. Yirmi sekiz adet örneğin on biri (11) yerli yapımkken on yedisi (17) de yabancı yapıma aittir. Söz konusu kategoride "Bernarda Alba'nın Evi" en uzun süreli metin olurken "Öldürdüğüm Adam" adlı eser, tür içindeki en kısa süreli örnek olmuştur.

b. Aile Türündeki Radyo Tiyatroları:

"Dokuzuncu Köye Davet (53:21/Yerli), Dünya Gözüyle (41:20/Yabancı), Ferit Bey'in Hayatının Romanı (59:01/Yerli), Gecekondu (53:41/Yerli), Konuşmayan Adam (41:46/Yabancı), Yıkılan Dünya (54:19/Yerli), Sahne Tutkusu (55:41/Yerli), Dönüş (49:13/Yabancı)."

Uygulama üzerinden aile türünde olan sekiz (8) adet radyo tiyatro metnine ulaşılmıştır. İlgili türde yer alan eserler arasında "Dünya Gözüyle" adlı eser en kısa süreli iken "Ferit Bey'in Hayatının Romanı" adlı eser ise kategorideki en uzun süreli yayın olmuştur. Aile kategorisini beş (5) yerli, üç (3) yabancı örnek oluşturmaktadır.

c. Polisiye Türündeki Radyo Tiyatroları:

"Fermanlı Deli Hazretleri (59:35/Yerli), Eski Bir Aşk Hikâyesinin Sonu (41:34/Yabancı), Düğmeler (54:19/Yabancı), Hırsız (42:57/Yabancı), Güzel Bir Yüz (50:43/Yabancı), Büyülü Saat (56:45/Yabancı), Fenway Malikanesi (59:31/Yabancı), Anlat Liza (56:23/Yabancı), Bir Av Masalı (58:48/Yerli), Cinayet Adası (01:00:32/Yabancı), Bir Garip Kaçırma Olayı (59:09/Yerli), İsveç Kibriti (56:15/Yabancı), Maskeli Sevgili (49:56/Yerli), Kiracı (53:38/Yerli), O Dosya Kapandı (43:10/Yabancı), Saplantı (54:45/Yerli), Su Testisi (49:47/Yerli), Tehlikeli Bir Oyun (46:43/Yerli), Ücretsiz Avukat (49:16/Yabancı), Üçüncü Adam (55:44/Yabancı)."

Polisiye türünde olup uygulamada yer alan toplam yirmi (20) adet metne ulaşılmıştır. On iki (12) metnin yabancı, sekiz (8) metnin ise yerli yapımkken tespit edilmiştir. Uygulamada yer alan türe ilişkin örneklerden "Cinayet Adası" en uzun süreli eser olurken "Eski Bir Aşk Hikâyesinin Sonu" ise tür içerisindeki en kısa süreli eser olarak ön plana çıkmaktadır.

d. Macera Türündeki Radyo Tiyatroları:

"Altın (58:00/Yabancı), Kitaplıktaki Zarf (59:34/Yerli), Kum Tepesi (54:10/Yerli), Milyoner Kadın (58:40/Yabancı), Tehlikeli İnsan (43:43/Yabancı), Yangın (58:35/Yerli), Törelere Bedeli (58:35/Yerli)."

Üç (3) adet yabancı ile dört (4) adet yerli metin örneği verilen macera türünde kısa süreli eserin "Tehlikeli İnsan", en uzun süreli eserin ise "Kitaplıktaki Zarf" olduğu tespit edilmiştir.

e. Romantik Türdeki Radyo Tiyatroları:

"Kamelyalı Kadın ve Ötesi (42:22/Yabancı), Kadını Ben (52:01/Yerli), Gecenin Sonu (43:46/Yerli), Büyük Ümit (42:08/Yerli), Bir Aşk Böyle Bitti (41:53/Yerli), Kırık Bir Aşk Hikâyesi (52:47/Yerli), Mutluluk Kapının Ardındaydı (56:57/Yabancı), Nehrin Ötesindeki Yabancı (46:20/Yabancı), Oralarda Biri mi Var? (57:43/Yerli), Penceredeki Gül (45:46/Yerli), Prenses Turandot (48:25/Yabancı), Sen Beni Anlarsın (56:26/Yerli), Sadık ile Emine (01:00:32/Yerli), Şenlikli Düğün (01:00:50/Yerli), Son Tren (41:52/Yerli), Uzun Bir Gece (59:39/Yerli), Yalı Uşağı (56:08/Yerli), Yağmurlu Geceler (52:58/Yabancı)".

Romantik türünde on sekiz (18) adet radyo tiyatro metnine verilen örneklerden "Son Tren" adlı yerli eser kategori içindeki en kısa süreli eser olurken "Şenlikli Düğün" adlı yerli eser en uzun radyo tiyatro metni olarak göze çarpmaktadır. Kategori içerisinde beş (5) adet yabancı, on üç (13) adet yerli eser örneği yer almaktadır.

f. Komedi Türündeki Radyo Tiyatroları:

"Müşterek Bahis (46:55/ Yabancı), Serabı Yakalamak (01:00:01/Yerli), Tanrı Misafiri (42:14/Yerli) ve Süslü Karakol Sokağı (52:49/Yerli)."

Çalışmaya dâhil edilen komedi türündeki dört (4) adet radyo tiyatrosu metninin en kısa örneği (Tanrı Misafiri) 42 dakika iken en uzun örnek (Serabı Yakalamak) 1 saat uzunluğundadır. Kategoride üç yerli, bir yabancı metin örneğine yer verilmiştir.

Uygulamada yer alan radyo tiyatroları, altı (6) kategori şeklinde sunulmuştur. Uygulamadaki sıralaması ile "dram, aile, polisiye, macera, romantik ve komedi" türündeki ilgili örnekler; bünyelerinde farklı sayıda içerik barındırmaktadır. Tablodan hareketle nicel anlamda farklılık yaratan kategorinin dram olduğu göze çarpmaktadır. Erişim tarihleri arasında en çok içeriğe sahip olan kategoriyi sırasıyla yirmi (20) adet içerik ile polisiye türü ve on sekiz (18) adet ile romantik türdeki içerikler izlemektedir. Sekiz (8) adet ile aile türündeki içerikleri yedi (7) örnek barındıran macera türündeki kategori izlemektedir. Kategoriler arasında en az içeriği ise komedi türündeki radyo tiyatrosu metinleri oluşturmaktadır.

Uygulama bünyesinde yer alan radyo tiyatro metinleri; altı kategori şeklinde düzenlenmiştir. Altı kategoriye ait seksen beş (85) örneğin tür özellikleri de çalışma ile incelemiştir. Seksen beş metnin kırk dördünü (44) yerli yapımlar oluştururken kırk birini (41) de yabancı yapımlar oluşturmaktadır. Tespit edilen bu adetlerden hareketle çalışmaya dâhil edilen tüm metinlerin yüzdelik dağılımı ise şu şekilde olmuştur: %52 yerli yazarlı metin örnekleri, %48 yabancı yazarlı metin örnekleri.

Süre açısından kıyasladığında seksen beş adet radyo tiyatrosu metinleri arasında hem en uzun hem de en kısa metin örneklerinin dram türünde olduğu tespit edilmiştir. Erişim tarihleri arasında çalışmaya dâhil edilen tüm metinler göz önünde bulundurulduğunda en uzun metnin 01:09:20 süre ile "Bernarda Alba'nın Evi" olurken en kısa metin yine dram türündeki "Öldürdüğüm Adam" olmuştur. Eserin süresi 41:12'dir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Kültürün doğrudan yansıtıcı paydaşlarından olan edebiyat, sahip olduğu birikim ile insanlığın ilk zamanlarından günümüze süregelen bir canlılık içinde olmuştur. Edebiyat, geçmişten günümüze çeşitli türlerde, anlatım imkânları ile insanlığa insanlığı anlatmıştır. Toplumsal ya da bireysel fark etmeksizin sahip olduğu anlatım imkânları ile edebiyat hoş vakit geçirme işlevinin yanında öğretici de olmuştur. Yabancılara Türkçe öğretiminde edebî unsurlardan yararlanmak her zaman faydalı olmuştur. Dilin inceliğini ve sınırlarını göstermesi, hedef dilin kültürünü yansıtması yönüyle de öğrenci için sürecin en önemli paydaşı olan edebiyatı işlevsel kılmıştır. Edebî unsurların bu denli önemli olduğu bir alanda klasik anlatılardan sıyrılıp alanda kullanılabilecek alternatif yardımcı kaynakları tespit etmek, hedef dilin aktarımını zaman-mekân sınırlılığında kurtarmak ve hedef dile yönelik her türlü dilsel unsuru öğrenciye aktarmak adına en önemli girişimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu bakış açısından hareketle hazırlanan ilgili çalışma ile TRT tarafından hazırlanmış TRT Dinle uygulaması bünyesinde yer alan radyo tiyatroları, alana özgü yardımcı materyaller olarak görülmüştür.

Dil becerileri bütünlük bir yapı arz eder ve süreç içerisinde birbirini tamamlar. Bu açıdan bakıldığında okuma ve dinleme kazanımlarıyla dil girdilerinin sağlanması; yazma, sözlü üretim ve sözlü etkileşim kazanımlarıyla da bu dil girdilerinin bir üretime dönüşmesi, yabancılara Türkçe öğretiminde gözetilmesi gereken önemli hususlar arasında yer alır (TMV, 2020). Bu bağlamda düşünüldüğünde Jack London'dan Dostoyevski'ye, Behçet Necatigil'den Selim İleri'ye uygulamada yer alan radyo tiyatro metinleri, teknoloji ile günlük hayatı birleştiren, zaman-mekân noktasında bağlayıcılığı bulunmayan önemli ve destekleyici birer yardımcı materyal olarak değerlendirilebilir. "Video izleyen öğrenciler sadece dinleme becerisine maruz kalmamakta, aynı zamanda bilinçaltında okuma ve yazma becerilerini de kullanmaktadırlar" (Swaffar, Vlatton, 1997'den akt. Mattiussi & Baş, 2020). Bu düşünce doğrultusunda ele alınacak olursa radyo tiyatrosu metinleri, sadece dinleme becerisini geliştirmekle kalmayacak, diğer dil becerilerinin temelinde olması sebebiyle de konuşma, yazma ve okuma yetilerini de olumlu yönde etkileyecektir.

Özbyay'ın (2005) dokuz çeşit dinleme türü, süreçsel bazda değerlendirmeye katılabilir. Radyo tiyatrosu bağlamında öğrenci hedef dili geliştirmenin yanı sıra gönüllü dinleme, etkin dinleme ve/veya motivasyona göre dinleme türlerini de işe koşabilir. Dışsal baskı olmadan, irade merkezli gönüllü dinleme yapmanın yanı sıra öğretim süresince karşılaşılan engelleri aşmak ve kendi öğrenme beceri ve hızına eşlik edebilecek nitelikte olan söz konusu metinler, öğrencinin öz güvenini geliştirebilecek ortamlar da yaratabilir. Ayrıca etkin dinleme yöntemi ile öğrenci, dinlediği radyo tiyatrosu metinlerine yönelik dinleme sürecinden ne anladığını, yine kendi cümleleri ile rahatlıkla ifade edebilir.

Öğrenci, not alarak dinleme tekniği ile metinlerden notlar alabilir, dile dönük bireysel etkinlikler yapabilir. Başarılı bir dil konuşuru olabilmek amacıyla öğrenci dinleme becerisini işe koşarken öğretim sürecinin eksik yanlarını keşfedebilir. Radyo tiyatrosu metinlerini dinleme sürecinden sonrası Türkçe öğrenen diğer öğrencilerle, dil öğretiminin yapıldığı kurumda ve/veya gündelik hayatta kullanabilir. Radyo tiyatroları metinlerinde günlük hayatta karşılaşılabilecek cümle örnekleri de yer almaktadır. Metinleri dinleyen öğrenciler tarafından sözlü ve(ya) yazılı sohbet metinleri oluşturulabilir. Öğretici tarafından ise soru-cevap etkinlikleri düzenlenebilir.

TMV tarafından hazırlanmış programda da yer alan "sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde oyunlar, şarkılar ve drama temelli eğlenceli eşli/grup çalışmaları öğretimin önemli bir aracı hâline getirilmelidir." önerisine istinaden çalışma bu anlamda öğrenciyi destekleyecek niteliklere sahiptir. Bireysel ya da öğretici kontrolünde grup bazlı olsun, radyo tiyatrosu gibi alternatif kaynaklar, süreci daha da eğlenceli hâle getireceği düşünülmektedir.

Dinleme becerisinin geliştirilmesi adına dinleme metinlerinin sahip olması gereken birtakım özellikler bulunmaktadır. Göçer & Çaylı (2019), "Ortaokul Türkçe Derslerinde Dinleme Becerisinin Gelişimine Yönelik Öğretmen Uygulamaları" adlı çalışmalarında dinleme metinlerinin sahip olduğu özellikleri "merak uyandırma, seviyeye uygunluk, metnin anlaşılabilirliği, metnin niteliği, günlük hayatla ilişkilendirme, metni seslendirme, seslendirme niteliği, metnin içeriği, metnin uzunluğu, metin-fon uyumu" gibi kod ve seviyeler şeklinde sıralamışlardır. Dinleme becerisinin gelişimini destekleyecek metinlerin; dinlemeye olan ilgiyi arttırması, seviyeye uygun ve kolay anlaşılır olması gerekir. Seslendirmenin niteliği, sözcüklerin telaffuzu da süreci etkileyen diğer değişkelerdir. Bu yönüyle radyo tiyatrosu metinleri, sahip olduğu zengin içeriklerden hareketle -öğretici kontrolünde olması şartıyla- dil seviyelerine uygun düzenlenebilir; verilecek kurum içi ve/veya dışı ödevlendirmelerde birer aracı olabilir.

Dil girdileri, dil öğretiminde bireyin hedef dil ile ilgili temas sağladığı ilk dilsel verilerdir. Aynı zamanda bireyin dil gelişim sürecinin ilk basamağını oluşturan dil içerikleridir. Bir dil öğretim modelinde dil girdileri, dinleme ve okuma öğrenme alanları ile sağlanır (TMV, s. 467). Radyo tiyatrosu metinleri, yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacak dil girdilerinden biri olabilir. Bu açıdan bakıldığında zengin bir içeriğe sahip olan radyo tiyatrosu metinlerinin, Türkçe öğrencileri için oldukça işlevsel olacağı kanaatindeyiz. Yürütülecek bu tarz etkinlikler yardımıyla dil öğrenme sürecinde öğrenci öz yeterlik algısına sahip olabilecek ve süreç boyunca kendi öğrenme biçimine uygun hareket edebilecektir. Çalışmaya dahil edilen eserlerin süreçsel anlamda uzun oluşları, belli bir noktada ilgiyi azaltabilir. Dinlenecek metinlerin kendi içinde bölümlere ayrılması, bu sorunun önüne geçilebilmesi adına bir çözüm olarak sunabilir. Yine de radyo tiyatrosu gibi zamansal açıdan uzun olan yardımcı materyaller, bir uzman koordinesinde kur seviyesine bağlı olarak basit düzeydeki metinlerden karmaşık metinlere, oyuncu kadrosu dar metinlerden kalabalık kadrolu metinlere ya da kısa süreli metinlerden uzun süreli metinlere doğru hiyerarşik bir düzenle takip edilmelidir. Yabancılara Türkçe eğitimi veren kurumlar (üniversiteler, TÖMER, YEE, TMV...), öğretim sürecine eşlik edebilecek alternatif kaynaklara yönelebilirler. Bu bağlamda yapılacak akademik çalışmalar, sürece eklenebilecek farklı kaynakların tespitinde birer aracı olacaktır. Özellikle zaman-mekân kıstasından kurtaracak olan alternatif materyallerle süreç, daha aktif ilerleyebilir.

KAYNAKÇA

- Cankaya, Ö. (2011). Kaybolan bir program formatı: radyo tiyatrosu. *Selçuk İletişim*, 6(4), 5-17.
- Cihangir, Z. (2004). Üniversite öğrencilerine verilen etkin dinleme becerisi eğitiminin dinleme becerisine etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2), 237-251.
- Çelik, M. E. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde otantiklik ve otantik materyallerden yararlanma. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 7(2), 791-806.
- Doğan, Y. (2014). Yabancılara Türkçe kelime öğretiminde market broşürlerinden yararlanma. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 10(1), 89-98.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme eğitimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Türkçenin Eğitimi Öğretimi Özel Sayısı)*, (11), 331-352.
- Göçer, A. & Çaylı, C. (2019). Ortaokul Türkçe derslerinde dinleme becerisinin gelişimine yönelik öğretmen uygulamaları. *Trakya Eğitim Dergisi*, 9(3), 456-476.
- Gündüz, F. (2020). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde otantik malzeme: araba arkası yazıları. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 3(2), 187-209.
- Kara, Ş. (2004). Anadil edinimi ve erken yaşta yabancı dil eğitimi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 295-314.

- Karadağ, N. (1976). Radyo tiyatrosu eğitimi. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 163-173.
- Kemiksiz, Ö. (2015). Türkçe derslerindeki dinleme metinlerinde dinleme yöntem/teknik-metin türü ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 4(1), 15-30.
- Mattiusi, R. G. & Baş, B. (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak kullanılan görsel-ışitsel materyallerin etki durumu. *International Journal of Language Academy*, 8(3), 16-29.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1,2,3,4,5,6,7 ve 8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Miçooğulları, M. (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel unsurların kullanımı: "Anadolu Hikâyeleri Dizisi" örneği. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 3(1), 43-63.
- Mutlu H. H. & Süğümlü Ü. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde reklam filmlerinin farklı beceri ve seviyelerde kullanımı. *Turkish Studies (Elektronik)*, 13(27), 1039-1053.
- Özbal, B. & Genç, A. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi ders kitaplarında dinleme becerisi alanında kullanılan araştırmaların değerlendirilmesi. *SEFAD*, (42), 197-212.
- Özbay, M. (2005), *Bir Dil Becerisi Olarak Dinleme Eğitimi* (1. baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tabak, G. & Göçer, A. (2014). Dinleme becerisinin geliştirilmesinde parçadan bütüne ve bütünden parçaya işlemler. *International Journal of Language Academy*, 2(1), 127-135.
- Tahir, D. (2019). Podcast dosyalarının Almanca dersinde dinleme becerilerini geliştirmeye yönelik kullanımı. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 15-36.
- Tanrıkulu, L. & Çelik, S. (2019). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde broşürlerin kültür aktarımında kullanımı. *Alman Dili ve Kültürü Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 62-73.
- Türk Maarif Vakfı (2020). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Programı* (1. baskı). İstanbul: Türk Maarif Vakfı.

Elektronik Kaynaklar:

URL1: https://tr.wikipedia.org/wiki/Radyo_tiyatrosu adresinden 30.03.2021 tarihinde alındı.

URL2: https://web.archive.org/web/20200611175514if_/https://www.gazetebirlik.com/yazarlar/radyo-tiyatrosu-geri-dondu/ adresinden 30.03.2021 tarihinde alındı.